

PREFAȚĂ

Aceste scrisori sînt adresate cuiva, în nădejdea că, la vămile culturii, vor fi interceptate și poate citite de cîțiva matematicieni, logicieni și alți magicieni ai formelor goale.

Ei n-au acceptat să rămînă în Paradisul lor, ci au coborît în lume, aliați cu fizicienii și alți reprezentanți ai științelor naturii, precum și cu tehnica pe care tot ei au făcut-o posibilă. Aici, în lume, au întîlnit manifestările variate ale omului, de care încercau cu greu să dea socoteală științele spiritului. „Să le prindem și pe acestea în exactitatea și siguranța noastră“, și-au spus magicienii formelor, creînd în om și în cultură o situație care ar părea să adeverească vorbele lui Diderot :

„Vroîți a afla, spunea Diderot, o scurtă istorie a aproape întregii noastre mizerii ? Iat-o : a existat un om natural, în interiorul căruia s-a introdus un om artificial. De aici a izbucnit între cei doi un război civil, și acesta ține pînă la moarte.“*

Dar opoziția lui Diderot este prea rigidă, și de altfel depășită ; omul natural a dispărut de mult, făcînd loc omului generator și peste tot căutător de forme. Ceea ce îl supără pe acesta, în formele și formalismele pe care el singur le-a eliberat o clipă de conținuturi, este unilateralitatea, cîteodată agresivitatea și întotdeauna graba lor. Formalismele par a face ca sluga amintită de Descartes și care pleca, ignorînd ordinul. Nu este vorba de opus

* Citat de Dilthey, în „Einleitung in die Geisteswissenschaften“, vol. I al ediției complete, 1923, p. 382.

natura, cu încântătorul ei amestec de ordine și dezordine, ordinii stricte, ci de opus un *alt* tip de ordine celei a formelor goale. Formele acestea din urmă, libere cum sînt, în loc să modeleze, „deformează“ prea des lumea omului, nu numai pe plan teoretic ci și în cuprinsul istoriei; îl fac pe om să-și piardă sensurile, limbile, glasurile, venind cu un alt glas, cel al „străinului“. Dacă însă ele rămîn cu adevărat străinul, das ganz Andere, cum s-a spus despre divin, atunci riscă să li se întîmple ceea ce s-a petrecut întotdeauna cu înțelesurile divine coborîte peste lume.

Într-adevăr, cultura contemporană, precumpănitor științifică, pare să fi ajuns astăzi în impasul la care sfîrșise cultura teologică a Evului Mediu: trebuie să explice cu mijloace perfecte o lume imperfectă. Teologia se bloca în problema „Theodiceii“, anume cum poate face un Creator, desăvîrșit și bun, o lume totuși plină de rele, iar tentativele de-a răspunde la o asemenea problemă duseseră la gnosticism și „erezii“, în antichitate, spre a zgudui apoi din temelii lumea creștină. Ceea ce s-a întîmplat cu logos-ul divin începe să se întîmple cu logos-ul matematic în lumea contemporană. Să fie matematicienii teologii lumii noastre?

Nu sînt chiar ei, căci păstrează, dincolo de blocări, sau stimulați tocmai de ele, o **suverană inventivitate**. Dar s-ar putea ca teologii zilelor noastre să fie creatorii formalismelor de tot felul, inspirați de matematicieni. Iar așa cum teologii de altădată, nemulțumiți de imperfecțiunile realului, se refugiau adesea în lumea ierarhiilor îngerești, teologii contemporani fac și ei un fel de angelologie, trăgîndu-se tot mai mult înspre făpturile desăvîrșite ale tehnicii, puse pe lume de știința nouă. Dacă realitatea, societatea, limbile sînt imperfecte, cu atît mai rău pentru ele — par teologii cei noi a spune.

Dar lucrurile acestea, repudiate de noul logos divin, tind să devină perfecte și în orice caz poartă în ele un nisus formativus. Ele curg și țintesc să-și pună în ordine cursul. În schimb li se impune de-curgerea în locul curgerii. După contemporani, „ce decurge de aici“, ar defini logica. Citești cu uimire în cărțile lui Bertrand Russell:

„What we wish to know, is what can be deduced from what“. Asta e tot ce vor ? Asta e tot ce se vrea în cunoaștere și logică ? Dar nu numai științele spiritului toate, oricât de neîmplinite s-ar dovedi, tind să obțină legi, structuri formale și chiar o logică a lor, dar pînă și viețile oamenilor se vor intrate în formă.

Numai că, sub cine știe ce „liber arbitru“, lumea pare să refuze formele perfecte, cele care coboară și tind să prindă în plasa lor realitatea. Lumea năzuiește mai degrabă să se prindă singură în forme *proprii*. Totul se petrece ca în cazul limitării lucrurilor : limitarea poate veni din afară, și atunci limita este impusă ; ori limita este granița pe care și-o dă lucrul însuși, iar atunci ea vine dinăuntru. Există, în toate cele ce sînt, un drept la formă, pe care matematicile, formalismele și logicile îl nesocotesc în chip firesc, instituind ele forme. Și este ceva necruțător în demersul lor : ele *omogenizează* lumea, spre a o pune în formă. Vin să arate tuturor ființelor și lucrurilor că pînă ce nu vor fi *una* nu vor avea formă. Lumea este astfel pulverizată și apoi refăcută sau numărată, ca în acel — atît de miraculos totuși — calcul infinitezimal. S-ar spune, atunci, că întreaga realitate înregistrează formele ce coboară drept unele care „deformează“, rectificînd curbele și strivind heterogenul. Lucrurile tind, poate, în ultimă instanță, să fie Unu, dar nu una.

De aici războiul formelor, un conflict ce ne pare mai adevărat decît cel pus în lumină de Diderot, între simpla natură și cultură. Conflictul acesta se ivește în întreaga cultură (de pildă în cultura științifică, unde fizicalismul înfruntă formele biologice), conferindu-i o admirabilă tensiune lăuntrică ; dar apare, de astă dată dramatic, în istorie și în viața omului. Sub felurite chipuri și transfigurări, formalismele vin, fără voia lor, să trezească în oameni — subtil și organizat — unul din cele mai brutale instincte, mai brutal poate decît cel de a însclava alți oameni : pornirea de a-i uniformiza. După îndemnul și cu autoritatea științelor exacte, se impun astfel construcții formale, ce dau săgeții timpului atîta iuțeală, încît par să precipite totul, în lumea omului, spre entropia finală.

Așa însă cum formele vii rezistă formelor gata făcute, la fel încearcă să reziste și năzuințele formative ale oamenilor sau ale istoriei. Forma se ridică împotriva formei, ca într-un antic război al zeilor; dar de astă dată nu conflictul oamenilor este cel adevărat și hotărîtor, ca în războiul Troii, ci războiul zeilor, al formelor ele însele. Iar ceea ce conferă o frumusețe în plus culturii noastre este faptul că formele vii nu vor pieirea formelor gata făcute (necum întoarcerea la natură, cum putea voi Diderot, contemporanul lui Rousseau), ci consideră o binefacere, ca și anticii, faptul că există o lume a *incorruptibilului*, care însă de astă dată nu este falsă ca la antici, este dimpotrivă perfect exactă, numai că dintru început nu a năzuit să fie și adevărată.

*
* *

Spre a exprima ceva din toate acestea am ales, deocamdată, forma de Scrisori. Cititorul care nu vrea să întîrzie asupra *pregătirii* altei logici poate parcurge numai partea a II-a, care de altfel rămîne și ea o pregătire. Dacă se va spune că nu se poate numi logică simpla aspirație către o logică, vom răspunde că, în definitiv, fizica este și ea o simplă aspirație către fizică și că în ziua cînd s-ar cunoaște ordinea de ansamblu a lumii, nu am mai avea aceste secțiuni în ordinea cea mare, care sînt „legile“ fizicii. Toate ar fi atunci o lumină, așa cum de pe acum este logos-ul matematic, în desprinderea sa de lume. Numai că, în afara matematicilor, cu divina lor indiferență față de lume, toate sînt în întuneric, și se numește știință, cunoaștere, filosofie, logică, tocmai încercarea de a intra în lumină, iar nu de a vedea ce decurge din ea.

AUTORUL